

A NÉPSZÖVETSÉG FŐTITKÁRSÁGÁNAK JELENTÉSE

az eszperantóról, mint nemzetközi segédnyelvről

Elfogadta a Népszövetség harmadik közgyűlése
1922. szeptember 21-én

ELŐSZÓ

Szenzációs történelmi dokumentumot tárunk olvasóink elé. Olyan dokumentumot, amely a mai nemzedékek előtt még külföldön is kevésbé ismert, nálunk pedig *teljesen ismeretlen*. A Népszövetség főtitkárságának egyik *különleges jelentőségű* 1922-es előterjesztéséről van szó, amelynek mondanivalója most még sokszorosan időszerűbb, mint megszületése évében.

A Népszövetségre, a két világháború közötti államok legmagasabb szintű nemzetközi szervezetére már csak az idősebbek emlékeznek. Az első világháború után ugyanolyan céllal hozták létre, mint a második világháború végén az Egyesült Nemzetek Szervezetét. A fiatalok számára a Népszövetség korszaka csak történelem, amelyről az iskolában is tanulnak.

Arra azonban már az idős eszperantisták közül is csak kevesen emlékeznek, hogy a Népszövetség a húszas évek elején többször foglalkozott a nemzetközi nyelv kérdésével. Ez a tény az 1922-ben még csak 35 éves műnyelv, élő, természetes nyelvvé válásának igen gyors és sikeres folyamatát bizonyította; egyúttal a terjedésével kialakult eszperantó világmozgalom óriási jelentőségű eredményeit is. Mindenekelőtt azért, mert a nemzetközi nyelv ügye először került a legmagasabb rangú világforum elé. *Mégpedig több állam kormányának hivatalos kezdeményezésére*. És mint a Népszövetség harmadik közgyűlésén elfogadott főtitkársági jelentés is tanúsítja: *igen pozitív állásfoglalással*.

E történelmi dokumentumot annak idején a Népszövetség hivatalos közleményeként adták ki a tagállam-kormányok részére – francia és angol nyelven. Ennek alapján Németország Eszperantó Intézete 1923-ban németül is nyilvánosságra hozta. Amikor 1977-ben a nyugati országok úgynevezett Európai Közösségében a gazdasági ellentétek mellett a nyelvi problémák is kiéleződtek – az NSZK-ban ismét kiadták a Népszövetség 1922-es jelentését. Ennek időpontja és célja nem szorul magyarázatra.

Korunkban hazánk is intenzív részese a húszas évektől sokkal szerteágazóbbá vált nemzetközi kapcsolatoknak. Így hát számunkra is rendkívül aktuális és tanulságos a népszövetségi jelentés. Már csak amiatt is, mert érdekes áttekintést nyújt az eszperantó világmozgalom fejlődéséről s már homályba vesző számos olyan részletéről, amelyet fontosnak tartunk megismertetni a nemzetközi nyelvért aktívan küzdők mai seregével és mozgalmunk külső támogatóinak a korábinál sokkal szélesebb táborával.

Miután ez a népszövetségi jelentés 48 nyomtatott oldalas dokumentum – csak erős rövidítéssel tudjuk ismertetni. A szó szerinti teljes részleteket két-hasábos szedésben, a sűrített és néhol kommentált részleteket széles szedésben közöljük. *(A teljes részleteket – a jelentés régies és olykor bonyolult diplomáciai stílusa miatt – helyenként egyszerűbb, világosabb fogalmazásban tolmácsoljuk. A zárójeles alcímeket a szerkesztés illesztette a jelentésbe, hogy így is tagolja és jelezze egyes szakaszainak tartalmát.)*

I.

A főtitkárság jelentése az ötödik bizottság által módosított, és a harmadik közgyűlés által elfogadott változatban

A Népszövetség, megalakulása óta szakadatlanul kapta a leveleket, amelyek egy nemzetközi segédnyelv, különösen az eszperantó elfogadtatásáért szálltak síkra, miután e nyelv már számos országban elterjedt és több állam különböző nyilvános iskoláiban is tanítják. A titkárság érdeklődéssel vizsgálta meg e javaslatokat. Ezek ugyanis tudományos, emberbaráti, kereskedelmi, idegenforgalmi és főként munkás-körök részéről sürgető szükségét jelzik annak, hogy a nemzetközi kapcsolatokat és különösen a népek közötti érintkezést akadályozó nyelvi nehézségeket elhárítsuk.

Az első közgyűlés időszakában Dél-Afrika, Brazília, Belgium, Chile, Kína, Kolumbia, Haiti, Olaszország, Japán, India, Perzsia, Lengyelország, Románia és Csehszlovákia képviselői *határozati javaslatot nyújtottak be*, indítva-nyozva, hogy a Népszövetség *ajánlja az általános eszperantó-oktatás bevezetését az iskolákban*. E javaslatról az első közgyűlés második bizottsága a következő záróindítványt fogadta el:

„A bizottság egyetért az aláírókkal ama tény megállapításában, hogy a jelentős nyelvi nehézségek akadályozzák a közvetlen kapcsolatokat a népek között; egyetért azzal a kívánsággal, hogy a világ minden iskolájában oktassanak egy könnyű, egyszerű nemzetközi nyelvet, amelyet a gyerekek anyanyelvük mellett jól megtanulhatnak, és a jövő nemzedékeknek egyetemes közvetítőül szolgálna a nemzetközi érintkezésben. Mégis, a bizottságnak az volt a véleménye: e kérdéssel először hasznos volna vizsgálatot tartani, hogy a tények talaján maradjunk.

A bizottság érdeklődéssel értesült arról, hogy a nemzetközi egyesületek világkongresszusa – amely ez év szeptemberében ülésezett Brüsszelben – egyhangúlag szorgalmazta az eszperantónak, mint nemzetközi nyelvnek az oktatását; és tagszervezetei ugyanezt javasolták mindazoknak, akiket ez a kérdés érdekel, kérve őket, hogy csatlakozzanak álláspontjukhoz a gyakorlati megoldás gyorsítása érdekében. A bizottság ugyanígy értesült Perzsia és Kína népszövetségi képviselőinek a szavaiból, hogy Ázsiában hasonló célú óriási népmozgalom észlelhető; továbbá arról, hogy a Népszövetségben képviselt több ország, így Brazília és Csehszlovákia szá-

mos nyilvános iskolájában már bevezették e nyelv oktatását. Ugyanez a helyzet Anglia és Olaszország több városában is.

Végül, a bizottság tudomására hozták, hogy ezt a nemzetközi segédnyelvet sikerrel alkalmazták több nagy világkongresszuson, ahol minden ország szónoka könnyen megértette egymást, és ahol a vitákat elejétől végéig egy és ugyanazon a nyelven folytathatták le. Ezáltal minden előadó, felszólaló egymással egyenrangúnak érezhette magát. A bizottság mégis úgy gondolta, hogy nem helyes a közgyűlést hatáskörének túllépésére készíteni. A 14 állam képviselői által benyújtott cikkelyek tervezetét az általunk itt előterjesztett javaslat értelmében egyszerű kívánsággá kell átalakítani, miszerint a főtitkárság utalna rá, hogy hasznos volna vizsgálatot tartani és eredményéről a következő közgyűlést tájékoztatni.

A kívánság szövege, amelyet a bizottság önök elé terjeszt, hogy szótöbbséggel határozzanak róla, a következő:

A Népszövetség, megállapítván a nyelvi nehézségeket, amelyek akadályozzák a közvetlen kapcsolatokat a népek között, sürgős szükségét érzi, hogy hozzájáruljon a nemzetek közötti jó egyetértéshez;

érdeklődéssel kíséri figyelemmel az eszperantó nemzetközi nyelv hivatalos oktatási kísérleteit a Népszövetség több tagállamának nyilvános iskoláiban;

és kifejezi kívánságát, hogy a főtitkárság készítse jelentést az e téren elért eredményekről a következő közgyűlésnek.

1920. december 17.

Miután az első közgyűlés még korainak tartotta, hogy vitát rendezzen erről a kérdéssel, *a második közgyűlés önszántából ismét felvetette a záróindítványt* és megbízta a főtitkárságot, hogy végezze el a javasolt vizsgálatot. Egyúttal *elhatározta*, hogy az eszperantó iskolai oktatásának kérdését a harmadik közgyűlés napirendjére tűzi.

A második közgyűlés záróindítványa a következő volt:

„A bizottságnak az a véleménye, hogy ez a probléma, amely mind több államot érdekel, alapos tanulmányozást érdemel, mielőtt a közgyűlés elé kerül. Egy bizottság már az elmúlt évben foglalkozott vele és rövid jelentést terjesztett elő. Ebben olyan vizsgálatot ajánlott, amelyet a főtítkárság a már addig lezajlott kísérletek és a tények talaján szerzett, eredmények, tapasztalatok alapján végezzen el.

A bizottság javasolja, hogy ezt a kérdést tűzzék a következő közgyűlés napirendjére. A titkárságnak addig egy teljes és hiteles bizonyítékokon nyugvó jelentést kell előkészítenie e határozati tervezet által jelzett cél értelmében.

Az aláírók kívánságának megfelelően a második bizottság 1920. december 17-i jelentését, vala-

mint a főtítkárhelyettes jelentését a prágai kongresszusról a megfelelő határidőn belül közlik a Népszövetség tagjaival."

(Az 1921. december 15.-én elfogadott határozat.)

A főtítkárság, hogy megbízatását teljesítse, kérdőíveket küldött ki a Népszövetség tagjainak és az illetékes szervezeteknek; egyúttal lehetővé tette, hogy termeiben nemzetközi konferenciát rendezzenek az iskolai eszperantó-oktatás megvitására. Ezen a konferencián *16 állam kormánya képviseltette magát hivatalosan, továbbá 28 országból városok közigazgatási szervei, iskolák és oktatási társaságok.* Ez a konferencia, amelyet a tudományos tárgyilagosság szellemében a pedagógiai tudományok főiskolája (a genfi J. J. Rousseau Intézet) hívott össze, fontos közoktatási tényekkel járult hozzá a bizonyítási eljáráshoz.

A tagállamok válasza a Népszövetség kérdőívére

A főtítkársági jelentés ezután beszámol arról, hogy a kormányokhoz és az illetékes szervezetekhez küldött kérdőívekre milyen nagy tömegű választ és sokféle javaslatot kapott a Népszövetség. Egyes skandináv egyesületek például az angol elfogadását javasolták a világ segédnyelveként. Amerikai csoportok a latin újjáélesztése mellett emeltek szót. Benyújtották egy-egy új nyelv tervét, például az úgynevezett occidental-t, a parlamento-t, az újlatint és az eszperantó megreformálási kísérleteit, a hozzá nagyon hasonló ido-t és az eszperantido-t is. A főtítkárság az összes dokumentumot komoly figyelemmel tanulmányozta, és róluk szakértői véleményt szerzett be.

Noha a Népszövetség főtítkársága nem vállalkozott bizonyos nyelvi döntőbírósság felállítására – mint az egyik javaslat ajánlotta –, de a szakértői vélemények alapján a jelentés reális elemzést nyújtott arról, hogy egyetlen nemzeti nyelv sem alkalmas a nemzetközi segédnyelv szerepére. Ugyanígy megvilágította a javasolt más mesterséges nyelvek bizonyos előnyeit, de még szembeötlőbb hátrányait. Mégpedig helyesen arra hivatkozva: *„A nyelvtudomány előrehaladása elérkezett a kívánatos nemzetközi nyelv meglehetősen egységes fogalmához.”* Igaz, azt is elismerte a jelentés, hogy bár a nyelvtudósok általában egyetértenek az elvi kérdésekben – néha egészen ellentétes nézeteket vallanak a számításba jöhető műnyelvek alkalmazását érintő egyes részletkérdésekről.

Az angol tudományok társasága egyébként arra a következtetésre jutott, hogy az eszperantó és az ido egyaránt megfelelő nemzetközi nyelv és lehetetlennek tartja a keltő közötti választást. De a szervezetek többsége, köztük a Párizsi Kereskedelmi Kamara és a finn parlament – szakértő nyelvészek véleménye alapján – az ido-t értelmetlenül nehézkesnek találta és az eszperantó elfogadását ajánlotta. A nemzetközi egyesületek világkongresszusa, amely 1920-an ülésezett Brüsszelben, a nemzetközi nyelv minden hívének azt javasolta, hogy az eszperantóban egyezzenek meg.

A népszövetségi jelentés ezután így folytatódik:

A főtítkárságot azzal bízták meg, hogy ezt a kérdést elsődlegesen gyakorlati szempontból tanulmányozza, különösen az eszperantó iskolai oktatását, és a tényeket tartsa szem előtt. Úgy tűnik, hogy az előny ténylegesen ama nyelv mellett

szól, amelynek már nagyszámú követői vannak és eddigi alkalmazásával diadalmasan kiállta a vizsgát. Az eszperantó kétségtelenül mesterséges nyelv, de nagy világkongresszú-sokon és különféle egyesületekben, nemzetközi irodákban és

utazásokon már egyaránt hasznosítják; sőt, mi több, már színházi előadásokat is tartanak eszperantóul. Ez a nyelv élő jellegét tanúsítja ... Az eszperantó lehetővé tette az érzelmek kifejezését is. Ez a nyelv 35 év alatt egy új stílus kezdetét alakította ki. Akad már néhány író és szónok, aki erőteljesen, sőt eleganciával érti és tudja e nyelvet használni. Dallamossága egyébként egy kissé a déli nyelvekre emlékeztet...

Ami pedig irodalmi anyagát illeti, az eszperantó körülbelül 4000 nyomtatott művel rendelkezik – részben fordítások, részben eredeti alkotások révén. (Azóta az irodalmi, tudományos, szakmai és más műveknek több mint a tízszeresét jelentette meg az eszperantó nyelvű könyvkiadás. – A szerk.) Ezenkívül folyóiratok, különféle kiad-

ványok, tankönyvek és szótárak jelentek meg ezen a nyelven. Ami még hiányzik, az több fontos tudományág műszaki szótára. Vannak már kémiai, orvostudományi, mechanikai, tengerészeti, növénytan eszperantó-szótárak. De nincs elektromossági, fizikai és földtani. Az Eszperantó Akadémiát rá kellene bírni, hogy haladéktalanul kezdje meg e szótárak előkészítését. E késedelemnek valószínűleg az anyagiak hiánya a fő oka... (Azóta a szakszótárak kiadása több mint a negyvenszeresére emelkedett. – A szerk.)

Az eszperantóul alkotó írók egymásután gazdagítják a szókészletet, és az Eszperantó Akadémia bejegyzí azokat a szógyököket, amelyeknek legnagyobb a sikerük.

II.

Az eszperantó a nyilvános oktatásban

Dr. Ludwig Zamenhof első tankönyve 1887-ben jelent meg Varsóban. Egész életében – 1859-ben született és 1917-ben halt meg – gyermekkori álmának megvalósításán dolgozott: közelebb hozni egymáshoz a népeket, olyan eszközt adni nekik, amely által megértik egymást. Számára a nyelv nem öncél volt, hanem eszköz az emberi egyetértés szolgálatában.

Amikor a Népszövetség főtitkárhelyettese 1921-ben részt vett a 13. Eszperantó Világkongresszuson Prágában, amelyen a Föld majd minden országából 2500 résztvevő jelent meg – csodálkozott e népes nemzetközi összejövetel nemes szelleme és humanista lelkesedése felett. Jelentésében megállapította, hogy a nyelv fejlődését és élő jellegét annak a hatalmas szellemi lendületnek köszönheti, amelyet Zamenhof kölcsönzött az

eszperantó mozgalomnak és Irodalmának. Kelet- és Észak-Európa országaiban talált e nyelv az első néhány ezer tanítványra, s mind a „Lingvo Internacia” folyóirat köré csoportosult, amelyet a svédországi Upsala városban alapítottak.

A párizsi világkiállítás óta (1900) a mozgalom gyorsan terjedt Franciaországban, ahol egyetemi körökben lelkes fogadtatásra talált. Ettől kezdve Franciaország ismertette meg a külföldet az eszperantóval és a hivatalos testületek is érdeklődést tanúsítottak iránta.

A háború előtt az eszperantó mozgalom legfontosabb vezetői majdnem kivétel nélkül francia főiskolai tanárok voltak. Az Eszperantó Akadémia elnöki tisztét egy egyetemi rektor töltötte be, a kongresszusi bizottság élén az intézet egyik tagja állt.

Francia Becsületrend a lengyel Zamenhofnak

A Francia Köztársaság kormánya 1905-ben a Becsületrend kitüntetését adományozta dr. Zamenhofnak és az első eszperantó világkongresszus Franciaországban ült össze. 1914 augusztus 1-én kellett volna megnyílnia Párizsban a 10. világkongresszusnak, 4000 bejegyzett résztvevővel. A háború azonban megszakította ezt a fejlődést.

Eközben a világháború, amely egész népeket állított szembe egymással, még tragikusabb mó-

don nyilvánvalóvá tette egy nemzetközi nyelv szükségességét, mégpedig a Vörös kereszt szolgálatában is. Gondoljunk a sebesültek gondozására, a hadifogolytáborokra és a szövetséges hadseregek kapcsolataira. A katonai egészségügyi szolgálat francia helyettes államtitkára 1916. május 20-i hivatalos köriratában elrendelte eszperantó kézikönyvek szétosztását a Vörös kereszt és az egészségügyi osztag személyzete között. A szibériai nagy hadifogolytáborokban a nemzetiségek ezrei tanulták az eszperantót, hogy

egymással és őreikkel beszélhessenek, barátkozhassanak. E tények határozták meg a Vöröskezeszt X. Nemzetközi Konferenciáját, amelyet a háború után hívtak össze. Ezen ugyancsak ajánlották az eszperantó általános taníttatását, tanulmányozását, mert a nemzetközi megértés és együttműködés egyik leghatásosabb eszköze lehetne a Vöröskezeszt emberies céljainak, eszményeinek megvalósításában is.

A háború előtt az eszperantót főként magántársaságokban és esti tanfolyamokon tanították a felnőtteknek. A világ 24 országában 1574 bejegyzett társaság működött. Ez időben szabadon választott, fakultatív nemzetközi nyelvként bevezették oktatását a franciaországi Lille-i népiskolában és a St. Omer-i gimnáziumban. 1916-ban az angliai Eccles (Manchester) egyik iskolájában

a közoktatásügyi minisztérium által engedélyezett kísérletként már a kötelező eszperantó oktatást vezették be.

Megértették, hogy a nemzetközi nyelv a legteljesebb mértékben csak akkor teljesítheti tényleges szolgálatát, ha második nyelvként oktatják a világ tanulóinak. A példát hamarosan más angol városok hatósága és több állam minisztériuma is követte.

Jelenleg az eszperantót körülbelül 17 ország 320 városának számos alsó és felső iskolájában, valamint a Föld öt világrészén 39 ország 1200 városában oktatják esti tanfolyamokon. Itt most csupán azokat az országokat említjük, ahol az állam vagy az illetékes helyi hatóságok hivatalos határozatokat hoztak az oktatásra.

Helyzetkép 17 országból

A jelentés ezután részletesen ismerteti 17 ország illetékes állami fórumainak intézkedéseit, illetve az eszperantó oktatás kiterjedésének eredményeit, arányait.

Albániában a Minisztertanács rendelete (475. sz., 1922. június 3.) az eszperantót kötelező tantárggyá nyilvánította a közép- és felsőoktatásban.

Bulgáriában a parlament (1921-ben elfogadott iskolatörvényének 143. cikkelye) iktatta be az iskolai programba. Az oktatás 1921–22-ben fakultatív tárgyként 25 állami reálgimnáziumban kezdődött el. Az eszperantót tanítják pedagógusok nyelvi továbbképző tanfolyamain, a szófiai *katonai iskolában*, a vakok intézetében és 19 város nyilvános esti tanfolyamain. A Bolgár Eszperantó Szövetségnek 25 városban van helyi szervezete, az ifjúsági szövetségnek hat városban van eszperantó csoportja. A mozgalmat támogatja a *Kereskedelmi és Ipari Kamara*, a Vöröskezeszt, az irodalmárok társasága, a turistaegyesületek, a pedagógiai társaság és a *szófiai egyetemi tanárok egy része*. Bulgáriában 13 eszperantó tankönyv és négy szótár jelent meg, amelyből már 45 ezer példányt eladtak. A kormány, az oktatási minisztérium útján anyagilag is támogatta a IV. nemzeti eszperantó kongresszust. Az eszperantó segítségével számos bulgáriai nemzetközi összejövetelt szerveztek. A Los Angeles-i kereskedelmi kamara képviselője a bulgáriai körútja során eszperantóul tartotta előadásait Kaliforniáról.

Braziliában több minisztérium segítette az eszperantó kiszélesítését. 1910 óta fakultatív tantárgy Rio de Janeiro elemi és magasabb iskoláiban. 1918. október 31. óta törvény rendelte el bevezetését Sergipe állam tanítóképző intézetében és felső iskoláiban; ugyanez történt egy 1919. január 11-i rendelettel az állam-szövetség más területének elemi és ipariskoláiban, valamint a tanítóképzőkben. *1921 októberében a szövetségi parlament mindkét háza a közösség számára hasznosnak ismerte el az ország eszperantó mozgalmának tevékenységét.* 1915. március 15-én egy miniszteri rendelet elismerte az eszperantót a távírőszolgálatban; és egy miniszteri körlevél 1922. február 4-én felszólította a postai igazgatás valamennyi vezetőjét, hogy írják össze az eszperantót ismerő tisztviselőik névsorát.

A Népszövetség főtítkársága *Brazília 225 kiváló személyiségének aláírásával* az eszperantó általános bevezetése mellett kiálló petíciót kapott. Az aláírók között szerepelt a köztársaság volt elnöke, miniszterek, szenátorok, képviselők, a szépművészeti és a tudományos akadémia tagjai, valamint orvosok, dékánok, egyetemi tanárok, a műszaki főiskola vezetője, a földrajzi és az orvosi társaság elnöke, a kereskedelmi kamara elnöke és híres írók, irodalmárok.

Belgiumban a király vállalta a 10. nemzeti eszperantó kongresszus védnökségét 1911-ben. A trónörökös a belga eszperantó szövetség védnöke. Az ország több nagyvárosának iskoláiban és esti tanfolyamain tömegesen tanítják az eszperantót.

Kínában egy 1911-es miniszteri rendelet vezette be a nemzetközi nyelvet a tanítóképzők tantervébe. Az iskolai oktatás 1921-es nemzeti konferenciája a rendelet általános kiterjesztését követelte valamennyi felsőbb iskolára. Eszperantót tanítanak a pekingi egyetemen éppúgy, mint Hankau, Kanton, Peking, Sanghai és Hangcsou műszaki iskoláiban. Az Oktatásügyi Minisztérium hivatalos képviselőt küldött az eszperantó iskolai oktatásával foglalkozó genfi nemzetközi konferenciára.

A spanyol Izabella Rend lovagja – és a 25 francia akadémikus követelése

Spanyolországban Alfonz király személyes érdeklődést tanúsít az eszperantó fejlődése iránt. *A spanyol kormány 1909-ben diplomáciai úton felkérte az európai államokat, hogy hivatalosan képviseltessék magukat a Barcelonában rendezett 5. Eszperantó Világkongresszuson.* A király a Katolikus Izabella Rend lovagjává nevezte ki dr. Ludwig Zamenhofot. Egy 1911. július 27-i miniszteri rendelet szabadon választott tárgyként ismerte el az eszperantót a tanítóképzőkben és a többi főiskola, egyetem oktatásában; a közigazgatási állások pályázói számára pedig előnyként jelölte meg e nyelv ismeretét. Sőt, a *madridi rendőrszolgálatban is elrendelték az eszperantó oktatását, hogy a rendőrséget ily módon készítsék fel az idegenforgalom megkönnyítésére* (ugyanúgy, mint Braunschweigben, Drezdában, Edinburghban és Lisszabonban). Városok egész sorában társadalmi tanfolyamokon is oktatják, a nyelvet.

Az országban több eszperantó folyóiratot adnak ki. A király 1921-ben elvállalta a 2. Ibériai Eszperantó Kongresszus védnökségét. Spanyolországban 36, Katalóniában 5 tankönyvet, illetve 9, és 2 eszperantó szótárt adtak ki.

Finnországban két hosszú vitán foglalkozott a parlament a nemzetközi nyelv kérdésével. *Kétszer hitelt szavazott meg a népszerű nyelv oktatására.* Egy 1919-es rendelet az összes iskolában engedélyezte fakultatív bevezetését. Számos általános, kereskedelmi és felsőbb iskolában el is kezdődött a tanítása; és úgyszintén *15 helység munkásfőiskoláján.* A helsingforszi egyetemen külön tanfolyamot rendeztek az oktatók képzésére. A társadalmi tanfolyamok egy részéhez a kormány anyagi támogatást is nyújtott. Finnül tíz tankönyv és négy eszperantó szótár jelent meg (107 ezer példányban). A Közoktatásügyi Minisztérium képviseltette magát a genfi konferencián.

Franciaországban az Oktatásügyi Minisztérium alá rendelt iskolákban az 1922. július 3-i körlevél – a kérelmek ellenére – nem engedélyezte az eszperantó oktatását. (Nyilvánvaló, hogy a francia nyelv akkor még elsődleges nemzetközi szerepének és kiváltságának védelmében. – A szerk.) Pedig *a parlamentben már 1907-ben 66 képviselő törvényjavaslatot nyújtott be a nemzetközi nyelv oktatása érdekében – de ezt nem tüzték vitára. A tudományos akadémia 25 tagja 1921-ben beadványban követelte, hogy az eszperantót tanítsák a műszaki iskolákban.* A Párizsi Kereskedelmi Kamara 1920-ban bizottságot nevezett ki a kérdés tanulmányozására és 1921. február 9-én egyhangúlag elfogadta a záróindítványt. (Jelentősége miatt e népszövetségi jelentéshez is csatolták, mint a dokumentum 2. sz. Függelékét, amelyet rövidítve szintén ismertetünk. – A szerk.)

Ennek nyomán 1921–22 óta a párizsi ipari és kereskedelmi iskolákban és főiskolákban is tanítják az eszperantót. 55 városban társadalmi tanfolyamok vannak. Tömeges voltukat jellemzi, hogy 8 francia eszperantó szótár és 38 tankönyv jelent meg. A négy legelterjedtebb 450 ezer, 89 ezer, 40 ezer, illetve 25 ezer példányszámban.

E nyelvi mozgalmat továbbblendítette a Francia Turista Klub, a Tudományok Fejlesztésének Francia Társasága, a Francia Tengeri Liga és számos kereskedelmi kamara. Jelentős szerepet játszottak e folyamatban olyan ismert írók, mint *Tristan Bernard, Francois Coppée, Léon Frapié, Victor Margueritte, Georges Ohnet;* és korunk neves államférfiai, köztük a még napjainkban is sokak előtt ismert *Herriot,* az egykori többszörös miniszter; aztán a tudományos akadémia már említett 25 tagja, köztük *d'Arsonval* professzor és *dr. Roux* professzor; továbbá *Roland Bonaparte herceg, Monaco hercege, Bourgeois és Sébert tábornokok* és híres repülők, nagyiparosok.

Angol lordok, professzorok, írók és szakszervezeti vezetők beadványa

Nagy-Britanniában a 13. nemzeti eszperantó kongresszus a *Connaught-i herceg és London főpolgármesterének védnöksége alatt állt*. Az eszperantót 13 város elemijében kötelező tárgyként oktatják, négy városban pedig a középiskolákban is, és mintegy 20 város továbbképző iskoláiban fakultatív tárgyként, 100 városban pedig esti tanfolyamokon. *Eszperantót tanítanak Manchester, Edinburgh és Glasgow munkásiskoláiban*. Az iskolán kívüli oktatásban részt vevők vizsgáztatását a *Londoni Kereskedelmi Kamara végzi* és a megfelelő nyelvtudást külön oklevéllel igazolja.

A brit Közoktatási Minisztérium terjedelmes jelentést küldött a Népszövetség titkárságának. Ebben közölte: néhány város iskolai hatóságát felhatalmazta, hogy az eszperantó kísérleti bevezetését felvegye tantervébe. A miniszterelnök 1918-ban a modern nyelvek tanulmányozására kinevezett egy bizottságot. Ez a testület is hangsúlyozta egy mesterséges nemzetközi nyelv hasznosságát, amelynek állandóságát nemzetközi egyezményben biztosíthatnák.

Angolul 27 eszperantó tankönyv és 8 szótár jelent meg, ebből 661 ezer példány kelt el. Így érthető, ha Nagy-Britanniában *124 művet adtak ki* eszperantóul, hat eleve eszperantóul írt regényt, továbbá a Bibliát, az Újszövetséget és egy zsoltárkönyvet.

1250 kiemelkedő közéleti személyiség, köztük parlamenti képviselők, a lordok házának tagjai, bírók, főbírók, polgármesterek, főpolgármesterek, egyetemi tanárok és szakszervezeti vezetők beadványt intéztek a Népszövetséghez. Ebben Anglia olyan hírességei is kiálltak az eszperantó mellett, mint *lord Bryce, sir William Ramsay, lord Robert Cecil, sir Robert Baden-Powell, sir William Maxwell, lord Shaw of Dunfermline, Arthur Henderson, H. G. Wells* és mások.

Olaszországból hasonló érdekes tényeket sorol föl a népszövetségi jelentés. Külön említést kíván, hogy a Tengerészeti Minisztérium 1921. november 21-i körlevele hat tengerészeti iskolában is fakultatív tantárggyá tette az eszperantót. Olaszul 18 tankönyv és öt szótár jelent meg. A tengerészeti és a közoktatási minisztérium képviseltette magát a genfi konferencián. 1922. június 3-án a parlament is tárgyalta a kérdérről és De Giovanni képviselő felszólította a kormányt, hogy ragadja meg a kezdeményezést és hívjon össze egy nemzetközi konferenciát az eszperantó kötelező iskolai bevezetése érdekében.

Japánban a parlament megvizsgálta *neves egyetemi tanárok és diplomaták két beadványát*, amelyben az eszperantó beiktatását követelték az iskolai tantervekbe. A másodikat kedvezően fogadták és javasolták a Közoktatásügyi Minisztériumnak, hogy tegye meg az ügy érdekében szükséges lépéseket.

Az ország iskolai és társadalmi eszperantó oktatásáról, a japán közéleti személyiségek kiállításáról, az angliaihoz hasonló helyzetképet nyújt a népszövetségi jelentés. Japánban több eszperantó folyóirat jelent meg és öt tankönyvet, két szótárt adtak ki.

Hollandiában az új iskolatörvény kiegészítő tantárgyként engedélyezte a fakultatív oktatást. Sok állami és magániskolában éltek is a lehetőséggel. Érdekes tény, hogy 95 városban a kereskedelmi intézetek társasága szervezett tanfolyamokat. A posta- és távíró-igazgatóság elrendelte, hogy felirattal lássák el azokat az ablakokat, amelyek mögött eszperantóul beszélő tisztviselők teljesítenek szolgálatot. A vasút fizetéspótlékot biztosít eszperantóul tanuló alkalmazottainak. Különböző szerzőktől 29 tankönyvet és öt szótárt adtak ki.

Iskolák és munkástanfolyamok tantárgya Európa-szerte

Portugáliából nagyon érdekes jelentést küldött a kormány. A Közoktatásügyi Minisztérium hivatalos bizottságot nevezett ki az eszperantó tanulmányozására. *A Hadügyi és a Tengerészeti Minisztérium már 1917 óta megengedte* egy külön jelvény viselését azoknak az egyenruhás tisztjelölteknek, akik az eszperantó nyelvből oklevéllel vizsgáltak. Miniszteri rendelettel több rendőriskolában is bevezették a nemzetközi nyelv oktatását.

A lisszaboni nemzetközi vásáron már az eszperantó is hivatalos nyelvként szerepel. Tanítják számos oktatási intézményben és mint hangsúlyozták – „*majdnem minden munkáskörzetben*”. A kormány jelentése azt is megállapítja, hogy a tanulók nagyon gyorsan megtanulják a nyelvet és általában 24 tanóra után már olvasnak, írnak és beszélni is tudnak annyira, hogy megértessék magukat. Portugálul 9 tankönyv és 4 szótár jelent meg.

Csehszlovákiában az 1921. március 29-i miniszteri rendelet engedélyezte a fakultatív oktatást. Megjelent 17 tankönyv és 6 szótár. Csehszlovákiában nagyon elterjedt az eszperantó. Minden városban, sőt a falvakban is voltak eszperantó csoportok. A Prágában rendezett 13. Eszperantó Világkongresszus a kormány védnöksége alatt állt, mert *az eszperantót a világkultúra és a világbéke fontos tényezőjének tekintette*. Az Oktatásügyi Minisztérium képviseltette magát a genfi konferencián. A Postaügyi Minisztérium listába vettette az eszperantóul tudó tisztviselőket; a vasútigazgatóság pedig fizetésekiegészítést biztosított e nyelvet ismerő alkalmazottainak. Az országban 8 eszperantó folyóirat jelent meg.

Németország akkor még nem volt tagja a Népszövetségnek, de a főtítkárságnak mégis módja volt hivatalos, megbízható információkhoz jutnia. Eszerint három tartomány oktatási minisztériuma olyan kedvező határozatot hozott az eszperantó érdekében, hogy 162 város iskoláiban és 211 város esti tanfolyamain megindult a nemzetközi nyelv tömeges tanítása; s ezek közül 5 város népiskoláiban már kötelező tantárgyként. A német Belügyminisztérium hivatalosan a lipcsei Nemzeti Eszperantó Intézetre bízta a nyelvoktatók képzését. Az országban 279 eszperantista alapszervezet működött, ezek közül *90 munkásból állt*. 1921–22 telén 1592 tanfolyamot rendeztek és ezeken több mint 40 ezer felnőtt tanult, *a fele munkás volt*. Becslések szerint Németországban már e tanfolyamok előtt mintegy százhuszezren beszélték a nyelvet. Németül 49 tankönyvet és 18 szótárt adtak ki. A tankönyvekből 600 ezer példány kelt el.

Magyarország sem volt még tagja a Népszövetségnek, de a kormány már küldött beszámoló jelentést a világszervezet főtítkárságának. Eszerint 1920. október 30-i miniszteri rendelettel engedélyezték a felsőbb iskolai fakultatív eszperantó oktatást. A tanítók nyelvi képzésére pedig két tanfolyam indult meg a budapesti egyetemen. A fővárosi iskolaépületekben 6 nyilvános tanfolyamot engedélyeztek, de ezenkívül is sok tanfolyam volt. Budapesten 16, vidéken 25 eszperantista alapszerv működött. A kormány 50 ezerre becsülte azok számát, akik már korábban megtanulták a nyelvet. Magyarul 22 tankönyv és 6 szótár jelent meg.

Az országban 43 művet adtak ki eszperantóul, 21 a magyar irodalom remekműveinek fordítása. A Népszövetség főtítkársági jelentése *név szerint is megemlíti dr. Kalocsay Kálmán orvos, eszperantó nyelvű írói, műfordítói munkásságát*. És arról is beszámol, hogy eszperantót tanítanak rendőrtiszteknek és postatisztviselőknek, valamint a vakok intézetében. A vakok tanfolyamai részére az állam díjtalan eszperantó tankönyveket nyomtatott a Braile-féle vakírással.

A Külügyminisztérium 1918 óta több brosrát adott ki eszperantóul külföldiek számára. (A jelentés beszámítja ebbe a polgári demokratikus *Károlyi-kormány és a tanácsköztársasági kormány eszperantó nyelvű kiadványait is*. A Horthy-rendszer külügyminisztériuma szintén kihasználta a külföldi közvélemény tájékoztatásának ezt a lehetőségét. – A szerk.) A „Magyarország gazdasági egysége” című eszperantó nyelvű kormánykiadvánnyal az ország helyzetét kívánták külföldön ismertetni. Hogy ez milyen volt? A népszövetségi jelentés utal rá, hogy egy külföldi eszperantó újságban közzétett felhívás 100 ezer koronát eredményezett *a budapesti éhező gyermekek számára*. Azt is ebből a jelentésből tudjuk, hogy a Magyar és a Csehszlovák Tudományos Akadémiának egy akkori vitás kérdés körüli *hivatalos levelezését* eszperantóul folytatták.

Megjegyzés: Némi magyarázatra szorul a Horthy-rendszernek a Népszövetséghez küldött tájékoztatója. *Gróf Bethlen István* miniszterelnök kormánya a Tanácsköztársaság megdöntését követő véres fehérterror és külföldi elítélése és a nemzetközi szakszervezeti mozgalom bojkottja nyomán *gőrcsösen igyekezett* az ellenforradalmi rezsimet szalonképes és „liberális” arculattal ábrázolni a világ előtt. Már csak amiatt is, mert a kormány épp akkoriban kérte az ország felvételét a Népszövetségbe s 1922. szeptember 22-én a tagállamok sorába is léphetett. Nemsokára pedig népszövetségi kölcsönt igényelt – és kapott is – az ország súlyos gazdasági bajainak valamilyen orvoslására. Ugyanakkor a szociáldemokraták és az illegálisba szorult kommunisták megkezdték a munkásmozgalom legális párt- és szakszervezeteinek újjászervezését, amelyet a kormány is *kénytelen volt eltűrni* – igaz, a

jobboldali szociáldemokraták megalkuvó kiegyezésével is körítve. Mindez újból bizonyos mozgásteret nyújtott az eszperantó mozgalom számára is, kialakítva ennek polgári és munkásszervezeteit. De miközben a kormány a semleges eszperantó nyelvet is felhasználta propaganda céljaira – szigorúan ellenőrizte, korlátozta a politikailag egyáltalán nem semleges munkás-eszperantista alapszervezetek tevékenységét. *Emiatt sok üldözésben is volt részük, a 30-as években pedig feloszlatták egyesületüket.* – A szerk.

A szovjet Közoktatási Népbiztosság döntése

Szovjet-Oroszország akkor még szintén nem volt a Népszövetség tagja, de hivatalos szovjet szervektől a főtítkárság mégis hozzájuthatott bizonyos tájékoztatáshoz. A főtítkársági jelentésből is kitűnik azonban, hogy az Októberi Forradalmat követő és a cárizmus súlyos hagyatékával birkózó hatalmas ország akkori nehézségei közepette a szovjet kormány még nem tudott következetesen foglalkozni a nemzetközi nyelv ügyével. Ennek ellenére a népszövetségi jelentés érdekes tényekről számol be. *A Közoktatási Népbiztosság már 1919. januárjában kinevezett egy bizottságot, amelyet megbízott annak tanulmányozásával, hogy oktassanak-e nemzetközi segédnyelvet az iskolákban. Miután a bizottság megvizsgálta az eszperantót és az ido-t, az eszperantó mellett döntött és javasolta beépítését az oktatási tervbe. A politikai, gazdasági körülmények azonban gátolták az ezzel kapcsolatban hozott határozat végrehajtását. De Moszkvában, Pétervárott és több más városban már megindult néhány eszperantó tanfolyam.*

A népszövetségi jelentés megállapítja, hogy már a háború előtti Oroszországban 80 ezerre becsülték az eszperantisták számát. Szaratov városban a helyi szovjet köztulajdonba vette egy eszperantista 4000 kötetes nemzetközi nyelvű és témájú könyvtárát, majd három tanácsi tisztviselőt bízott meg a gondozásával. Oroszul 32 tankönyv és tíz szótár jelent meg. Eszperantóul is kiadták a jelentős orosz klasszikus írók műveit. A Szibériai Szovjet Köztársaságban egy eszperantó nyelvű művészeti folyóirat is megjelent.

A főtítkársági jelentés szerint az egyik távol-keleti szovjetköztársaság kormánya – a helyi szovjet parlament 28 tagjának, köztük több írónak, tudósak, valamint a Bajkálon túli pedagógusok szervezete elnökének javaslatára bevezette a fakultatív eszperantó oktatást az iskolákban.

* * *

Minthogy az Egyesült Államok sem volt tagja a Népszövetségnek, a főtítkársági jelentés szükségesnek tartotta hangsúlyozni, hogy amikor 1910-ben Washingtonban rendezték meg a 6. Eszperantó Világkongresszust, erre már az USA kormánya és több latin-amerikai ország is elküldte a hivatalos képviselőjét. Az USA-beli Maryland szenátusa az eszperantót is felvette az iskolai tantervbe. 1918 óta pedig a New York-i kereskedelmi kamara tanfolyamain tanítják az eszperantót.

III.

Az oktatás eredményei

A főtítkárság nagyon érdekes jelentéseket kapott a különböző oktatási minisztériumoktól az iskolai eszperantó oktatás eredményeiről, tapasztalatairól. Fontos emlékiratot küldött a brit minisztérium, amely a kérdőívet azzal válaszolta meg, hogy két jelentést készítettett öfelsége kormányának két közoktatási felügyelőjével. A beszámolót mindketten egymástól függetlenül állították össze.

Nagyon nehéz az emlékirat és a brit jelentés általános értelmét pontosan ismertetni, ezért e je-

lentés függelékeként szó szerint közöljük őket. (1. 3. sz. Függelék.)

A többi oktatási minisztériumtól kapott jelentés igazolja és bizonyítja az eddig említett dokumentumok zömének közlését. Többben hangsúlyozzák azt a nagy erkölcsi hatást, amelyet az eszperantó használata és az egyes országok tanulóinak levélváltása gyakorol a gyerekekre. Mint írják: *kifejleszti bennük az idegen népek iránti érdeklődést, a földrajz és a történelem tanulmányozása iránti kedvet; sőt gyakran a nemzetközi segítőkészség szellemét és az emberi*

szolidaritás érzését is, amelyről megható példákat közöltek velünk. Sok oktató az eszperantó órát arra is felhasználja, hogy a gyerekeket lelkesítse a Népszövetség és nagy céljai, eszménye iránt, az általános béke és a népek közötti együttműködés megteremtésére.

A Nemzetközi Szakértői Konferencián, amely a titkárságon ült össze, a skót és az olasz iskolai hatóságok képviselői arra is utaltak, hogy a szegény gyerekek óriási többsége sohasem remélhette egy idegen nyelv elsajátítását, öröm és büszkeség töltené el őket, ha legalább eszperantóul tudnának írni-olvasni, mert ez bővítené látókörüket. A milánói népiskolákban a különböző népek meséinek és mondáinak gyűjteményét olvastatták a gyerekekkel. Csehszlovákiában rajzokat, bélyegeket, leírásokat és térképeket cserélnek a külföldi társukkal levelező tanulók. (L. 4. sz. Függelék: A Nemzetközi Konferencia Emlékirata.)

A keleti küldöttek rámutattak, hogy országuk gyermekei számára az eszperantó az európai nyelvek leegyszerűsített formáját jelenti, amely nagyszerűen segíti egymás megértését. Egy fiatal kínai két év alatt megtanul eszperantóul, ezzel szemben az angolhoz hat, s még több évre van

szüksége, ha a franciát akarja elsajátítani. Azok a tanulók, akiket a Francia–Kínai Intézet küldött Lyonba és egyetlen úticsomaguk az eszperantó volt, nagyon hamar beleélték magukat a franciába. Általában mindenütt előnyösnek találták, ha a népiskola utolsó évében első idegen nyelvként az eszperantót tanították.

... Ami a felnőtteket illeti, a hozzánk eljuttatott miniszteri jelentések megállapítják, hogy a szláv, germán és román országokban a nyilvános eszperantó tanfolyamok általában 20–30, a távolkeleti országokban pedig 50–60 oktatási órából állnak. Németországban és Spanyolországban, ahol *sok a szakszervezeti tanfolyam*, megállapítják, hogy a csak anyanyelvükön beszélő munkások *egy téli tanfolyam hetenkénti két esti oktatása után már társalogni tudnak eszperantóul*. Ez természetesen a tanuló buzgalmának és intelligenciájának a fokától is függ. Sok eszperantista elköveti azt a hibát, hogy túlzásba viszi a nemzetközi nyelv könnyűségének hangoztatását. Ami az igazat illeti, elegendő megállapítani, hogy nyolcszor-tízszer könnyebb, mint bármely más idegen nyelv, és nem szükséges külföldre utazni ahhoz, hogy folyékonyan beszéljük. Ez pedig már nagyra értékelhető előny.

IV.

Az eszperantó gyakorlati alkalmazása

A népszövetségi jelentés e fejezetcíme alatt a főtitkárság beszámol arról, hogy az általa összeállított nem egészen teljes statisztikák szerint: az eszperantó mozgalom kialakulása óta az egész világon *körülbelül 4 millió tankönyvet adtak el*. Ugyanakkor közli, hogy az eszperantisták számát megközelítően sem lehet meghatározni, de egy becslés szerint valószínűnek tartja: az eszperantót megtanult minden száz személy közül még egy féltucat sem vesz részt a mozgalomban. Az eszperantó egyesületekbe, szövetségekbe ugyanis *csak a legaktívabb emberek lépnek be*. A többiek csak hasznosítják nyelvtudásukat, s élnek az eszperantó előnyeivel. Mert mint a jelentés megállapítja: akik külföldön megtanultak angolul vagy franciául, azok nagy többsége sem csatlakozik semmilyen angol vagy francia társasághoz. Egyébként arra is utal a jelentés, hogy az 1914 előtti eszperantista csoportok száma – a háború és a természetes elhalálozás miatt mintegy felére csökkenhetett.

A jelentés ezután az eszperantó gyakorlati alkalmazásának sokrétű lehetőségeit vázolja. Ismerteti, hogy az Eszperantó Világszövetség (UEA) akkor még csak 39 ország tagszövetségéből, és más szervezetekből állt. (Most az UEA-hoz több mint 80 ország nemzeti szövetsége és különböző nemzetközi szakmai szervezetek tartoznak. – A szerk.) Méltatja az UEA úgynevezett delegátusi hálózatát, amely azóta szinte már világszerte kiépült és feladata az, hogy a bármely országba utazó külföldi eszperantistáknak különféle eligazító, tájékoztató, kapcsolatteremtő segítséget nyújtsanak turisztikai, szakmai, kereskedelmi, tudományos, vagy más módon úticéljuk elérésének megkönnyítéséhez. Ezért az UEA minden esztendőben kiad egy évkönyvet a most már majd minden nagy- és középvárosban működő delegátusainak névsorával, pontos címével, foglalkozásával, önkéntes szolgálataik rendkívül megkönnyítik az eszperantó gyakorlati alkalmazását. A népszövetségi jelentés e társadalmi munkában tevékenykedő UEA-delegátusokat *a dip-*

lomáciai szolgálat konzuljaihoz hasonlítja és részletesen vázolja, hogy mi mindenben nyújtanak segítséget a hozzájuk fordulóknak. A főttkárság beszámolója ezután szó szerint így folytatódik:

Nemzetközi vásárokon is hasznosítják

Szemmel látható tehát, hogy ha az eszperantót minden iskolában oktatnák, az embert mindenütt megértené az egész lakosság, míg manapság ennek eléggé korlátozott a lehetősége. Mindenesetre el kell ismerni, hogy az eszperantó még a jelenlegi helyzetben is közvetlenül és hasznosan szolgálja a népek közeledését és kapcsolatait; hála a mozgalom gyakorlatias szervezeti hálózatának és annak a körülménynek, hogy az eszperantó már a világ majd minden országában elterjedt. Jóformán a világ minden városában akadnak, akik e nyelvet beszélnek. Ha például egy svéd kisváros kereskedője eszperantó nyelvű levelet kap Braziliából vagy Japánból, *jobban számíthat* arra, hogy a helyszínen le tudja fordíttatni, mint ha portugálul vagy japánul írták volna.

Egy körlevelet vagy bármilyen tájékoztatót eszperantóul viszonylag kis költséggel az egész világon terjeszteni lehet. Hiszen nem kell 20-30 nyelvre lefordítani és ügynököt keresni a terjesztéséhez. Majd minden nemzetközi vásáron *hasznuk van* azoknak, akik külföldi reklámjaikat

és prospektusaikat eszperantó nyelven nyomatják. Ez a helyzet Párizs, Lyon, Lipcse, Majna-Frankfurt, Basel, Pádúa, Lisszabon, Bordeaux, Barcelona, Malmö, Prága, Bécs, Reichenberg és Helsingfors vásárain, ahol a hivatalos levelezés eszperantóul is folyik. Hét helyen külön eszperantó-osztályt is szerveztek.

A Népszövetséghez tartozó Nemzetközi Munkaügyi Hivatal 1921-ben egy kísérletet végzett. A munkájáról és szervezetéről szóló eszperantó nyelvű három kiadványát az UEA delegátusi hálózatának segítségével terjesztette. Eredménye: az NMH-ről 219 sajtócikk jelent meg 21 különböző nyelvű napilapban, amelyből a hivatal összegyűjtötte a kivágásokat. Az NMH azóta az eszperantóul írt levelekre ezen a nyelven válaszol. Erre bátorította annak a kívánságnak az elfogadása, amelyet *Justin Godart* francia, és *Matszamoto* japán képviselő úr terjesztett a harmadik Nemzetközi Munkaügyi Konferencia elé. Brazília kormánya az ország függetlenségének 100. évfordulójára rendezett ünnepség és kiállítás dokumentumait eszperantóul is kiadta.

Kereskedelmi kamarák határozatai

Bepillantást nyerhettünk számos ország kereskedelmi vállalatainak eszperantó-katalógusába. Az eszperantó már a kereskedelmi kamarák figyelmét is felkeltette. Az eszperantó szempontjából előnyös határozatot hozott a következő városok kereskedelmi kamarája: Párizs, Grenoble, Lyon (és a jelentés felsorol még 12 várost Franciaországból); Lausanne és Locarno (Svájc); London (és még 3 város Angliából); Drezda, Königsberg, Lipcse, Nürnberg, Potsdam (Németország); Krakkó (Lengyelország); Kolozsvár (Románia); Brno, Budweis, Königrätz, Olmütz és Reichenberg (Csehszlovákia); Barcelona és Huesca (Spanyolország); Budapest (Magyarország); Szófia (Bulgária); Torino (Olaszország); Tokió és Yokohama (Japán); Los Angeles, New York, Washington (Egyesült Államok); Rio de Janeiro (Brazília). Ugyanígy határozott a Londonban működő Francia Kereskedelmi Kamara, a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara francia bizottsága, Braziliában a Kereskedelmi Egyesü-

let és Ausztráliában a kereskedelmi utazók kongresszusa.

Külön egyesületek működnek az eszperantó terjesztésére Argentína, Ausztrália, Ausztria, Belgium, Finnország, Franciaország, Németország, Nagy-Britannia, Magyarország, Japán, az Egyesült Államok, Portugália, Svédország és Svájc kereskedelmi életében. Zürichben „Komerca Revuo” („Kereskedelmi Szemle”) címmel nemzetközi eszperantó folyóirat jelenik meg.

A turizmust szolgáló eszperantó útikönyvet már a világ majd minden fontosabb városában kiadták ... A Francia Turista Klub különösen jelentős szerepet játszott az eszperantó népszerűsítésében. A finn vasúti igazgatóság az eszperantót is alkalmazza menetrendjében...

A nemzetközi egyesületek és irodák fokozottan érdekeltek egy segédnyelv széles körű elterjesztésében. Ezért közülük is többen átvették vagy

ajánlották az eszperantó alkalmazását. (A jelentés lábjegyzetben 27 ilyen nemzetközi szervezetet sorol fel. – A szerk.)

A Népszövetség titkárságán szem előtt tartottuk az iskolai hatóságok nemzetközi konferenciájának a példáját. Ott ugyanis a viták eszperantó nyelven folytak. Be kell vallani, hogy *csodálatra méltó könnyedséggel, gyorsasággal fejezték ki magukat* az országok képviselői és tolmácsok nélkül jól megértették egymást ...

... Különleges benyomást tesz egy ilyen közös nyelvű konferencián *az egység és az egyenlőség megnyilvánulása*. Mindenki egyenrangú. A pekingi vagy a hágai küldöttek éppoly erőteljesen fejezhetik ki magukat, mint párizsi vagy londoni kollegáik. Akad szónok, aki egyenesen ékesszólóan beszél eszperantóul.

A beszélt nyelvnek ilyen mérvű alkalmazása az írott eszperantót is hajlékonyabbá alakítja. A nemzetközi nyelv célja nyilvánvalóan nem az irodalom, de kívánatos, hogy irodalmi ízléssel,

eleganciával és árnyaltan is használják. Érdekes, hogy több olyan szláv művet fordítottak le eszperantóra, amelyik az eredeti nyelven nem volt hozzáférhető a külföldi olvasóközönség számára. 1920 óta átlag minden második napon egy-egy új könyv jelenik meg eszperantóul különböző irodalmi, tudományos, vallási és más témákról...

... A körülbelül százféle havi, féléves eszperantó újság és folyóirat zöme egész oldalas hirdetéseket is közöl, ami arra utal, hogy e nyelv segítségével bizonyos mozgás kezdődött a kereskedelemben is. Ez a ma még külön kis világ tehát él, dolgozik, levelez, utazik, és sikeresen alkalmazza az új, semleges, nemzetközi nyelvet. Még egy fél évszázadra sem volt szükség, hogy megteremtődjék ez az eleven alap.

E nyelv ereje óriási hatalom és a Népszövetségnek nyomós oka van arra, hogy különleges érdeklődéssel kísérje az eszperantó mozgalom további fejlődését, amely a világ erkölcsi egységét szolgálja majd, ha általánosan elterjed.

1. függelék

A harmadik közgyűlés 1922. szeptember 21-én elfogadott határozatai

1. A titkárság jelentését az eszperantóról, mint nemzetközi segédnyelvről a következő változtatásokkal fogadjuk el:

a) A brit küldöttség által közölt kiigazítást be kell iktatni és a jelentés 5. fejezete törlendő.

b) A Párizsi Kereskedelmi Kamara 1921. február 9-i rövid és pártatlan jelentését, amelyre különböző

hatóságok is hivatkoztak, a jelentés függeléként kell csatolni.

c) A közgyűlés által elfogadott határozatok ugyanehhez a jelentéshez függelékként kapcsolódjanak.

2. Az eszperantó-oktatással összefüggő kérdéseket a szellemi együttműködés bizottsága elé kell utalni, hogy véleményt alkothasson egy nemzetközi segédnyelv különböző tanítási irányzatairól.

2. függelék

A kereskedelmi oktatási bizottság jelentése André Baudet úr előterjesztésében, amelyet a Párizsi Kereskedelmi Kamara 1921. február 9-i ülése elfogadott és határozattá emelt

A Párizsi Kereskedelmi Kamara foglalkozott a párizsi eszperantista szervezet beadványával, amely arra irányult, hogy társaságunk támogassa az eszperantó terjesztését; mindenekelőtt *azzal*, hogy kereskedelmi iskoláink vezessék be az oktatását.

Ennek nyomán a kamara irodája kérte az oktatási bizottságot e kérdés tanulmányozására. E jelentésnek az a célja, hogy összefoglalja és önök elé terjessze munkájának mérlegét.

Egy nemzetközi nyelv haszna és feltételei

Mindjárt az elején felvetődik a kérdés: hasznos-e az elv, egy nemzetközi nyelv elvének a támogatása?

Erre az önök bizottsága minden kétely nélkül igenlően válaszol. A kereskedelmi tárgyalások, a megbeszélések, a nemzetközi kongresszusok, a kereskedelmi szerződések és a vámügyi megállapodások munkáját megkönnyítené, ha valamennyi állam elfogadná az egységes nyelvet. Minthogy a hasznosság alapja ily módon nyilvánvaló, keresni kell azokat a feltételeket, amelyeknek egy ilyen nyelv megfeleljen, hogy alkalmazása során a kudarcok minden veszélyét elkerülje.

E függelékbe foglalt bizottsági jelentés előterjesztője ezután összegezi a feltételeket. Egyebek között rámutat arra, hogy nemzeti nyelv nem válhat nemzetközi nyelvvé: erre a célra csak egy mesterségesen és tudományosan kialakított semleges nyelv lehet alkalmas. Megállapítja, hogy az összes eddigi műnyelvek közül csak az eszperantó vált élő nyelvvé, ezért egyedül felel meg az összes követelménynek. Létezése, használata nem megy egyetlen nemzeti nyelv rovására sem; ellenkezőleg, biztosítja ezek egyenjogúságát és velük együtt, belőlük is merítve fejlődik. Ezután vázolja az eszperantó nyelvtani könnyűségét, előnyeit, a nyelv gyakorlati alkalmazása során szerzett kedvező tapasztalatokat. Épp ezért több főváros nemzetközi vásárához hasonlóan a Párizsi Nemzetközi Vásár igazgató tanácsa is elhatározta, hogy eszperantóul adja ki felhívását az 1921-es májusi vásárra. A továbbiakban még sok konkrét tény sorol fel a különböző országok kereskedelmi kamarájának az eszperantó külkereskedelmi alkalmazása során szerzett kedvező tapasztalataiból.

Így született meg a Párizsi Kereskedelmi Kamara 1921. február 9-i ülésének határozata, amelynek legfontosabb részleteit szó szerint ismertetjük:

Határozat

Az oktatási bizottság a tények összességét megfontolva arra a véleményre jutott, hogy a Párizsi Kereskedelmi Kamara nem hanyagolhatja el egy olyan mozgalmat, amelynek célja mindenfajta nemzetközi tárgyalás nyelvi könnyítése.

Minthogy bizottságunk elsődlegesen a kereskedelmi élet területére szorítkozik, olyan álláspontot kíván a kamarának javasolni, amelyet a legalkalmasabbnak tart.

Ennek az álláspontnak eléggé nagyvonalúnak kell lennie ahhoz, hogy hasson és kereskedelmi iskoláinkban érvényesüljön is.

Valaki itt azzal az ellenvetéssel élhetne, hogy ez az oktatás káros lehet iskoláinkban, hiszen a tanterv amúgyis zsúfolt. Mi értelme hát a fiatalokat arra kényszeríteni, hogy idejük egy részét olyan nyelv tanulására áldozzák, amely bármily általános lesz is sok éven át még csak korlátozott használatra számíthat? Erre mindenekelőtt azt válaszoljuk, hogy azok az emberek és népek, akik, illetve amelyek elsőként képesek az új eljárást használni, elsőként aratják le az előnyeiket is ...

... Az eszperantó oktatás érdekében, egy olyan érv mellett sem mehetünk el hallgatólagosan, amely komoly megfontolást érdemel: ez pedig a

nyelvnek a pedagógiai értéke és hatása éppen a francia tanulására...

... Jól értsük meg: bizonyos előítéleteket le kell gyűrni, mert sokan talán azt gondolják, hogy jobb várni, míg mások el nem kezdik.

Ugyanezt mondták azonban a telefonnal és általában minden újítással kapcsolatban, és magától érthető a félelem, hogy kezdeményezésünk hiábavaló lesz, ha tanulóink az utolsók maradnak.

De ne feledjük el: a mi szerepünk nemcsak abból áll, hogy megállapítsuk a haladást és ahhoz igazodjunk; sokkal inkább kötelességünk győzelemre segíteni és a világon elterjeszteni...

... Mindezek alapján, Uraim, az önök oktatási bizottsága a következő határozat elfogadását javasolja:

„Ama megfontolásból, hogy egy nemzetközi segédnyelv alkalmazása jelentősen megkönnyítené a kölcsönös kapcsolatokat az egész világon;

ama megfontolásból, hogy szó sincs a nemzeti nyelvek és különösen a francia megcsorbításáról, amelynek irodalma szorosan kapcsolódik történelmünkhöz, s maradandó mesterművekben gazdag;

ama megfontolásból, hogy a segédnyelv mint egy nemzetközi kódnyelv, éppen hogy tolmácsként szolgál a nemzetek között és ez okból könnyen és gyorsan elsajátítható;

ama megfontolásból, hogy az eszperantó kiejtését, nyelvtanát, szókincsét és kifejező erejét a világosság és a módszeres egyszerűség jellemzi;

A Párizsi Kereskedelmi Kamara elhatározza:

1. a fakultatív eszperantó oktatás bevezetését a kereskedelmi iskolákban;

2. és kifejezi azt a kívánságát, hogy általánosítsák ezt az oktatást Franciaországban és külföldön, hogy minden ország kereskedelmi kamarája a kereskedelmi forgalom megkönnyítésére

segítse elő a nemzetközi segédnyelv alkalmazásának gyors kiterjesztését."

3. függelék

A népszövetségi jelentés e függeléke ismerteti a Népszövetség főtitkára nevében a tagállamok oktatási és más minisztereihez intézett körlevelet és a „Kérdőív az iskolai eszperantó oktatással kapcsolatban” c. dokumentumot. A „Genf 1922. január 23.” keltezésű levelet *dr. Inazo Nitobé* főtitkárhelyettes írta alá. E kérdőívekre adott részletes kormányzati válaszok és a tagállamok más hivatalos dokumentumai, elemzése, illetve a szakértői vélemények alapján született meg az eddigiekben ismertetett népszövetségi jelentés.

Az angol kormány válasza a kérdőívre

Az angol kormány a Népszövetségben betöltött vezető szerepével elérte, hogy terjedelmes dokumentumát szintén a Népszövetség főtitkárságának jelentéséhez csatolják. És nem véletlenül. Ez az *agyafúrta megszerkesztett* emlékirat ugyanis a tárgyilagosság tőgájában egyrészt alkalmazkodik a Népszövetség ama tagállamaihoz, amelyek kezdeményezői és támogatói voltak annak az előterjesztésnek, hogy a nemzetközi nyelv ügye a Népszövetség elé kerüljön és erről komoly, alapos vizsgálat induljon. Az angol kormány emlékiratának mintegy fele például teljes mértékben elismeri a nemzetközi nyelv fontosságát; és *rendkívül pozitív tapasztalatokat közöl* az eszperantót is tanító angol iskolák jelentései alapján. Többször is utal arra: az eszperantóul tanuló diákok az anyanyelvük helyes alkalmazásában, az angol beszédben és írásban, valamint más idegen nyelv tanulásában is jobb eredményeket érnek el, mint a többiek. Sőt, azt is elismeri, hogy az eszperantó még az átlagosnál kisebb képességű gyerekek szellemét is megragadta. És mindezt az eszperantó oktató pedagógusok véleménye alapján közli.

A kormány emlékiratát összeállító és az eszperantót nem ismerő *minisztériumi tanburokraták viszont* – akiknek különböző típusai minden ország közoktatásában megtalálhatók – az általuk leírt pozitívumokat *fanyalgó és mellébeszélő kommentárral látják el*. És ez alkotja az emlékirat második felét, arról szóló különböző statisztikákkal, hogy milyen iskolában hányan tanulják, tanítják az eszperantót. Az akkori angol tanburokraták érveiben egyébként *egyetlen olyan új gondolat sem fedezhető fel, amelyet az eszperantót ismerő tekintélyes nyelvészek már annak idején és azóta is sokszor ne cáfoltak volna meg*.

Az angol emlékirat összefoglalását mégis szükségesnek tartjuk ismertetni:

Összefoglalva elmondhatjuk: úgy tűnik, az eszperantónak nincs nagy értéke – legalábbis jelenleg –, a kereskedelmi élet számára, de az általános kultúra szempontjából nagyra becsülhető a fontossága, és ilyen vonatkozásban még mindig nincs teljesen kihasználva. Ezen kívül e nyelv rendkívül nagy értékű eszköz az angol nyelvhelyesség javításában is. Erre csábítja a még lassúbb gondolkodású gyerekeket is. Két év alatt még egy átlagképességű gyerek is megta-

nulhatja annyira, amennyi számára elegendő a gyakorlati életben.

Bizonyos körülmények között az eszperantó igényt támaszthat arra, hogy második nyelvként felvegyék az elemi iskolák tananyagába. De mielőtt az életben való alkalmazása nem válik általánossá, semmi alapja sincs ennek, és nem is várható, hogy számos iskolában tanítsák. (De mitől válna általánossá az eszperantó alkalmazása – ha az iskolai oktatásban nem lesz

kötelező másodnyelv? – A szerk.) Önmagában a lelkes és e szakban vizsgázott tanítók hiánya is elegendő akadály. Úgy hírlik, hogy például Liverpoolban sincs két-háromnál több tanító, aki a feltételeknek megfelel. (De hogyan lehetne elegendő, vizsgázott eszperantó nyelvtanár – ha

nem biztosítják intézményes képzésüket? – A szerk.) Mindez igazolhatja a jelenlegi kísérletek folytatását, sőt, a nagyvárosokban és különösen a nagy tengeri kikötőkben további kísérletekre is bátoríthat.

4. függelék

A Népszövetség titkárságán 1922. április 18-tól 20-ig tartott nemzetközi konferencia emlékirata a Népszövetséghez az iskolai eszperantó oktatás érdekében

Mi, 28 ország iskolai hatóságának és oktatási egyesületének nevelői, megbízottai, és 16 kormány hivatalos képviselői, a Népszövetség titkárságán összegyűlve, azt a szilárd meggyőződésünket fejezzük ki, hogy az a sajnálatos állapot, amelybe a civilizált világ jutott, nagyrészt a népeket elválasztó bizalmatlanságnak és az egymás közötti nyelvi megértés lehetetlen-ségének tulajdonítható.

Meggyőződésünk továbbá, hogy e baj ellen az egyetlen biztos eszköz elsősorban a nevelés és a nemzetközi közeledés elve, amely a Népszövetség alapjául szolgál.

A világ újjáépítési problémáinak megoldásához az eszperantó mint nemzetközi segédnyelv lenne az egyik leghatásosabb hozzájárulás, és az a véleményünk, hogy be kellene vezetni minden egyes civilizált ország iskoláinak tantervébe.

Fontosnak tartjuk a Népszövetség tudomására hozni a világ különböző országainak nyilvános iskoláiban folyó eszperantó-oktatás eredményeiről összegyűjtött leglényegesebb tapasztalatokat.

Megállapítottuk, hogy az eszperantó megfelel azoknak a követelményeknek, amelyek egy nemzetközi nyelv elé állíthatók, ha annak ki kell elégítenie a beszéd és az írás gyakorlati kívánalmait. Ezenkívül olyan figyelemreméltóak az egyéb tulajdonságai, amelyek föltöbb értékes nevelőeszközként alkalmazhatók. Tehát senki, még távolról sem gondolhat arra, hogy ettől a nemzeti nyelvek kárt szenvednének. Ellenkezőleg: az eszperantó oktatás inkább segíti a gyerekek anyanyelvének helyes szó- és írásbeli használatát. Ez észrevehető abban, hogy jobb a kiejtésük, világosabb a kifejezési módjuk, s szavaikat, pontos értelmüknek biztosabb ismeretében gondosabban választják meg – a helyesírási és nyelvtani készségük fejlődése szerint.

Az eszperantó bevezetést jelent a többi (modern vagy klasszikus) nyelv tanulmányozásába, mert megkönnyíti a tanár feladatát. Időt nyer ugyanis azzal, hogy a tanulók az eszperantó révén már megismerkedtek idegen nyelvtani alakzatokkal, szótövekkel, és kifejezésekkel: ezáltal a tanulók már hozzászoktak egy második nyelv használatához.

Véleményünk szerint a népiskolában első idegen nyelvként az eszperantót kellene tanítani. Így azok a tanulók, akik nem tudják folytatni tanulmányaikat, legalább egy második nyelv birtokába jutnak, amely gyakorlati hasznukra válhat. Azok pedig, akik képesek a továbbtanulásra, az eszperantó révén felmérhetik nyelvtanulási készségüket. Ha ehhez jó az adottságuk, jobban haladhatnak tovább. A nyelvileg gyengébbek pedig más irányú tanulmányokat folytathatnak. így a fiatalok mindkét esetben időt nyernek.

Azt is megállapítottuk, hogy az eszperantó elsajátítása és alkalmazása növelte tanulóink földrajzi és kultúrtörténeti ismereteit és örömeiket e tantárgyban, mert felkeltette érdeklődésüket az idegen népek, szokásaik, művészetük, irodalmuk és általában a béke s a Népszövetség eszméi iránt. Ez az erkölcsi befolyás a más népek gyermekeivel való levélváltásnak, postai képeslapok, rajzok vagy bélyegek cseréjének köszönhető, és ugyanígy a különböző országokban megjelenő eszperantó folyóiratok és könyvek olvasásának is. Az is előny, hogy a kisdíjakok néhány havi tanulás után már levelezni kezdenek és nem korlátozódnak egyetlen országra. Gyakran már egyetlen osztályban olyan aktivitás alakult ki, hogy egyes tanulói valamennyi földrészszel leveleztek.

Egy év alatt egy tanuló heti kétórás oktatással elegendő eszperantó ismeretet szerezhet. Más nyelv esetében ez aligha lehetséges – még három esztendő alatt sem.

Mi az önök jóindulatú figyelmébe ajánljuk emlékiratunkat, és sürgetően javasoljuk, hogy segítsek elő az eszperantó oktatását az iskolákban, nemcsak a kereskedelem, a tudomány, és a nem-

zetközi kapcsolatok egyéb ágainak érdekében, hanem a népek közötti baráti kapcsolatok jelentősége és ennek fejlesztése miatt is, amely éppen a Népszövetség fő célja.

Az iskolai eszperantó oktatás nemzetközi konferenciájának a Népszövetség elé terjesztett kívánsága

A Népszövetség titkárságán 1922. április 18. és 20. között ülésezett nemzetközi konferencia az iskolai eszperantó oktatásban folytatott kísérletek eredményei alapján, és a konferencián képviselt iskolai hatóságok óhajának megfelelően, a Népszövetség jóindulatú mérlegelése elé terjeszti kívánságát:

„Tekintettel a népek közötti közvetlen kapcsolatokat akadályozó nyelvi nehézségekre, és arra, hogy ezek sürgős megszüntetésével elősegítsük a népek közötti egyetértést:

tekintettel az eszperantó immár jelentős elterjedésére, fejlődésére és azokra az érdekes eredményekre, amelyeket e segédnyelv oktatásával és

pedagógiai értékének felismerésével már több ország iskoláiban elértek;

a Népszövetség kifejezi kívánságát, hogy általánosítsák oktatását az egész világ összes nyilvános iskolájában, mert ezt a nemzetközi érintkezés gyakorlati és népszerű eszközének tekinti, és semmilyen vonatkozásban nem veszélyezteti a sok évszázados nemzeti nyelveket.

A Népszövetség felszólítja tagjait: közöljék e cél érdekében hozandó törvényeiket vagy rendeleteiket, hogy a főtitkárság kellően tájékozathassa a tagállamokat ezekről az intézkedésekről és általános, kölcsönös jellegéről."

A genfi konferencia által javasolt nemzetközi megállapodás az eszperantó iskolai oktatásáról

„Az aláíró országok elismerik egy gyakorlati segédnyelv általános használatának szükségességét és segítik terjesztését. Hogy megkönnyítsék a nemzetközi kapcsolatokat, kötelezik magukat az eszperantó oktatásának fokozatos bevezetésére a nyilvános iskolákban és ezekről az intézkedéseikről a Népszövetséget is tájékoztatják, akár törvényhozási, akár rendeleti úton hozták határozataikat.

A szóban forgó megállapodás csak akkor lép életbe, ha tíz aláíró ország – amelyből legalább öt európai – elfogadja és kiáll mellette."

UTÓSZÓ

Ezzel a népszövetségi jelentéssel igen nagy horderejű *nemzetközi nyelvpolitikai precedens született*. Erkölcsei értékén és történelmi jelentőségén *mit sem változtat* az a körülmény, hogy az eszperantó iskolai bevezetésére vonatkozó nemzetközi egyezmény tervezetét a Népszövetség tagállamai végül is nem írták alá s nem válhatták valóra. Ezt ugyanis Anglia és Franciaország, a Népszövetség akkor még kizárólagos hangadója és döntő befolyású két nagyhatalma, *a saját nyelvi kiváltságai védelmében* – megakadályozta.

Ennek ellenére a Népszövetség 1922-es jelentése *jó példát nyújt* a jelen és a jövő számára, a nemzetközi nyelv egyezményes elfogadásához vezető egyedül járható útra. Hiszen a jelentés is tanúsítja: bizonyos fenntartásokkal még az akkori angol kormány is elismerte az eszperantó alkalmasságát az egyezményes nemzetközi nyelv szerepére. Mert számos angol és francia társadalmi szervezet, *köztük sok szakszervezet, továbbá az akkori politikai és tudományos közélet igen tekintélyes személyiségei*, ugyancsak kiálltak az eszperantó mellett. És nekik szintén komoly részük volt e pozitív népszövetségi jelentés létrejöttében.

A nyelvi imperializmust is megtettesítő két nagyhatalom eszperantóellenes fellépését azonban megkönnyítette a mostaninál sokkal nagyobb gazdasági, politikai súlyuk, illetve néhány különösen reakciós egykori csatlóskormánynak és diplomatájának olyan ostoba érvelése, amely szerint „az eszperantó a kommunisták nyelve”. Holott már akkor is nyilvánvaló volt, hogy *egyetlen nemzeti nyelvnek és az eszperantónak sincs semmilyen világnézeti vagy osztályjellege*, mert minden nyelv csak sajátos, semleges gondolatközvetítő, amelyet minden ideológia felhasznál a saját céljaira. Bizonyosság erre az a tény, hogy az eszperantó ügyét csupa olyan kormány terjesztette a Népszövetség elé, amely a legkevésbé sem volt kommunista barátsággal vádolható.

Ugyanakkor a legtöbb ország munkásmozgalma már kezdettől támogatta az eszperantót, mint az internacionalizmus, a nemzetközi érintkezés legjobb eszközét. Természetes hát, hogy a *Szovjetunióban, az Októberi Forradalom győzelme utáni években szintén fellendült az eszperantó mozgalom*.

A XXI. századhoz közeledő korunkban növeli e jelentés értékét, hogy érveinek többsége ma is helytálló; és olyan történelmi előrelépés kísérletének dokumentuma, amely lépés újbóli előkészítése ugyan még elodázható egy ideig –, de a folyton szélesedő, mélyülő nemzetközi kapcsolatok sűrűn jelzik: a *nyelvi problémákkal is szembe kell nézni – és illúziók, manipulációk nélkül*. Épp ezért a népszövetségi jelentés nemzetközi megismertetése világszerte *új ösztönzést nyújthat* az eszperantó mozgalom humanista, internacionalista céljaiért folytatott további küzdelemhez, felvilágosító tevékenységének és színvonalának fokozásához, a nemzetközi nyelv még szélesebb gyakorlati, munkanyelvi hasznosításához.

Ezáltal ahhoz is erőt adhat, hogy a mozgalom résztvevői és külső támogatói elérjék: ismét minél több társadalmi szervezet, állami és nemzetközi fórum ismerje el az eszperantó egyetemes fontosságát és álljon is ki általános bevezetése, hasznosítása mellett. Csak így lesz elérhető, hogy előbb-utóbb a legfelsőbb világforum, az Egyesült Nemzetek Szervezete, vagy az ENSZ nevelési, tudományos és kulturális szervezete, az UNESCO is napirendjére tűzze az emberiség e nagy horderejű közös ügyét.

*Feldolgozta és szerkesztette: SZENES IMRE
(megjelent a Világ és Nyelv Évkönyve 1980 c. kiadványban)*

Egy jelentés körülményei és utóélete

Nyolvan évvel ezelőtt megszületett egy olyan jelentés, ami a világ szellemi berendezkedését alapjaiban változtathatta volna meg. De nem változtatta meg. Ebben nagy szerepe van az emberi ostobaságnak, az irigységnek és önzésnek.

A Népszövetség első közgyűlésén 1920-ban már megjelent az az igény, hogy egy nemzetközi szervezetnek semleges, nemzetközi nyelvre van szüksége, viszont sokan nem így gondolták. Amikor dr. Edmond Privat az eredeti javaslatot tette a közgyűlés felé az eszperantó nyelv alkalmazására, az indítvány erős ellenállást váltott ki Franciaország részéről. A francia nyelv pozícióját az angol nyelv már erősen veszélyeztette, egy megjelenő új nyelv egy újabb veszélyforrás volt a francia nyelv hegemoniája ellen. A francia küldött mérgesen kelt ki a javaslat ellen, mert közoktatás függetlenségét érintő kérdésnek vélte: „a gyermekek hazafias nevelésének internacionalizmus általi fenyegetése”. Ennek megfelelően Léon Bérard oktatási miniszter megtiltott az iskolákban és közintézményekben mindenfajta eszperantó tanfolyamot. Egy másik francia küldött (Gabriel Hanotaux) úgy vélte, hogy ne foglalkozzanak a javaslattal, hiszen van már nemzetközi nyelv, és az a francia. Az első közgyűlésen a javaslatot vitatott, zavaros körülmények között szavaztatták meg, végül a kérdést elnapolták.

A következő közgyűlésen a javaslatot változatlan formában újra a fórum elé vitték. A javaslatot tizenhárom ország küldöttei is aláírták. Érdekes, hogy éppen a lengyel küldöttek fűztek hozzá fenntartást: „a gyakorlati segédnyelv semmiképpen ne támadja a francia nyelv, a nemzetközi diplomácia nyelvének

jogait és évszázados presztízsét”. Időközben dr. Nitobe Inazo, a Népszövetség egyik főtítkárhelyettese részt vett a soron következő eszperantó világkongresszuson (Prága, 1921), amiről részletes jelentést írt. A javaslattevők kérték, hogy ezt a jelentést is ismertessék minden delegátussal. A Nitobe-jelentés eredetileg három részből állt. Az első tényeket tartalmazott a kongresszusról, a második az eszperantó mozgalomról szólt, a harmadik rész címe „A nyelvi kérdés és a Népszövetség”. Végül csak a harmadik rész került a Népszövetség Tanácsa, a tagállamok és a küldöttek elé. Ez a jelentés még ma is aktuális, sőt még most még időszerűbb, mint a maga idejében volt. Nitobe úr ezt írta: Sok országban a küldöttek választása aszerint történik, hogy mennyire ismeri az illető a francia vagy az angol nyelvet. Emiatt a választás egy szűk körön belül történik, és nem aszerint, hogy az illető mennyire hozzáértő a Népszövetség munkájában. Dr. Nitobe bírálta a politikusok előítéletes hozzáállását az eszperantóhoz. A jelentésben kihangsúlyozta a nemzetközi nyelv fontosságát a Népszövetség határozatainak végrehajtása szempontjából. A Népszövetségben belül 48 nyelvet használnak, nem számítva az egyéb nyelvi változatokat. Amikor gyakorlatilag a francia és az angol nyelvet tekintik hivatalosnak gazdasági okokra hivatkozva, ez nagy pazarlás, ha figyelembe vesszük a fordításra felfecsérelt időt és pénzt. A gazdaságosság világméretű szemszögből egészen más megítélést kíván. Semmi sem gazdaságosabb és racionálisabb, mint egy olcsó közös nyelv alkalmazása.

A jelentést a második közgyűlés elfogadta és a harmadik közgyűlés napirendjére tűzte az eszperantó iskolai oktatásának ügyét. Ehhez a titkárság kérdőíveket küldött szét. A begyűjtött információk alapján összeállították a jelentést, amit a harmadik közgyűlés elé terjesztettek. A jelentés összeállításával az Ötödik Bizottságot bízták meg. A bizottság megítélése sem volt egységes. A fő ellenzők egyike egy bizonyos Forchhammer kisasszony volt Dániából, egy másik ellenző Brazília nagykövete Rio Branco úr, aki azzal támadta az eszperantót, az a nyomorultak és kommunisták nyelve. Beszédét saját költségén kinyomtatta és szétosztotta a küldöttek között. A francia küldött, a bizottság szóvivője, G. Reynald szenátor kijelentette, hogy olyan utasítása van, hogy ellenezzon minden világnyelvvel kapcsolatos javaslatot, kivéve, ha az a francia. Azt javasolta, hogy a kérdést utalják a szellemi együttműködés bizottsága hatáskörébe. Több küldött kifejezte abbéli félelmét, hogy Reynald szenátor javaslatának célja a téma eltemetése volt. Többnapos szenvedélyes vita után olyan kompromisszumos javaslat született, hogy egyrészt a szövegben változtatásokat eszközöltek (az ötödik fejezetet elhagyták), másrészt az eszperantó iskolai oktatásának ügyét további megvitatásra a Szellemi Együttműködés Bizottságának (SzEB) javasolták továbbítani. A harmadik közgyűlés 1922. szeptember 21-én a jelentést elfogadta, és további intézkedések végett továbbította a SzEB-nek. A jelentés összeállítása során az angol diplomácia sokkal „diplomatusabb” eljárást alkalmazott: befolyásukat kihasználva elérték, hogy a kérdőívre adott válaszaikat, aminek fele mellébeszélő a fanyalgó megjegyzésekből álltak, teljes terjedelmével bevegyék a jelentésbe. A válaszaikban nem volt egyetlen érv sem, amit akkor és azóta többször az eszperantót jól ismerő szakemberek meg ne cáfoltak volna.

A közgyűlés határozatának megfelelően 1923 nyarán a SzEB három ülésen foglalkozott a témával. A bizottságban két ellentétes szemlélet csapott össze: a spanyol küldött, Torres de Quevedo fontosnak vélte a kérdést és szakértőkből álló albizottságot javasolt összeállítani a nyelvi kérdés megoldásának tanulmányozására. Ellenfele a már említett Gonzague de Reynold professzor volt (lehet, hogy nem véletlenül javasolta ezt a bizottságot a professzor úr?). A bizottság többi tagja különféle álláspontot képviselt, de a többség Reynold úr álláspontját támogatta. A jegyzőkönyvek elolvasása után kiderült, hogy a többségnek semmi, vagy nagyon hiányos ismeretei voltak a megtárgyalandó témával kapcsolatban. Alapismeretek semmibe vétele, súlyos tévedések, a tények félreértelmezése keveredett valami fensőbbeség, a széles népretegek iránti ál-intellektuális lenézéssel:

Reynold úr kijelentette, hogy tanulmányozta a „segédnyelv” problémáját minden oldalról és szakértő véleményre tett szert. Szakértő megállapításával kijelentette, hogy az eszperantónak bonyolult, fonetikán alapuló bonyolult írása van, az abc-je nehézkes, mert „szlávosan hangsúlyozott mássalhangzói vannak”. Az eszperantót csak egy kicsit is ismerő tudja, hogy az eszperantónak éppen a fonetikán alapuló helyesírása könnyíti a nyelvet.

Destrée úr (Belgium) megjegyezte, hogy az értelmiségiek 6-8 ezer szót használnak. Azoknak, akik nem használnak 600 szónál többet, az eszperantó hasznos, de az értelmiségiek inkább tanuljanak „élő nyelveket”. Valójában már abban az időben a nemzetközi nyelv tényleges szókészlete (a szakszavakon túl) körülbelül 8 ezer szógyökből állt, amiből a nyelv ragozó tulajdonsága következtében kb. 80 ezer szót lehet

képezni. Még a legkisebb szószedetek (az un. kulcsok) is 1200 szógyököt tartalmaztak, vagyis többet, mint amit a témát megvitató bizottsági urak.

Luchaire úr annak a véleményének adott hangot, hogy a „nem-értelmiségi” embereknek aligha vannak nemzetközi kommunikációs igényük, mert a különböző országok alsóbb néprétegei vezetőik útján és fordítások által kerülnek egymással kapcsolatba. Ebből a véleményből is kitűnik, hogy némelyek véleménye szerint a nemzetközi kapcsolatok csak egy kiváltságos réteg privilégiuma kell, hogy maradjanak és a szélesebb népréteg számára zárva kell tartani. Azt is kijelentette, hogy ha a keleti értelmiségiek meg akarják ismerni a nyugati közeget, tanuljanak meg egy-két „nagy nyelvet”. Mintha az európai kultúra egy-két nagy nyelv részére lenne fenntartva, és mintha egy-két nyelv ismerete elég lenne a „nyugati” kultúra megismeréséhez.

Figyelmet kaptak azok a szokásos vélemények is, amelyek szerint előbb egy-két nagy nyelvet tanuljanak meg, hogy a nagy nyelvek fiai kedveljék meg őket. Azonban egyik sem említette a tényeket, hogy szerte a világon fiatal emberek milliói tanulnak nemzeti nyelveket olyan eredménnyel, hogy többévi tanulás után alig sikerül megírnia egy egyszerű levelet nyelvtani és egyéb hibák nélkül. Senki sem hívta fel a figyelmet arra, hogy az igazi probléma nem a „megérteni és megkedvelni” egy-két nemzetet, hanem megtalálni a lehetőséget arra, hogy bárkivel szóba álljanak. És az is igaz, hogy aki az ilyen okos tanácsokat adja, legtöbbször az anyanyelvén kívül más nyelven képtelen lenne ugyanezt kifejezni.

Így történhetett meg, hogy az előítéletek hatására, az alapvető ismeretek hiányában hat szavazattal három tartózkodás mellett elvetették a javaslatot, hogy tanulmányozzák az eszperantó iskolai oktatásának bevezetését, és a Népszövetség figyelmébe semmilyen „mesterséges nyelvet” sem ajánlottak. Egyébként az egész vita során az előítéletes „mesterséges nyelv” kifejezést használták, kihangsúlyozandó a „természetes nemzeti nyelvek”-kel szembeni ellentétet, mintha egy társadalmi jelenség biologizálása tudományosan védhető lenne.

Dr. Nitobe a határozat meghozatala előtt éleslátón felhívta a figyelmet arra, hogy később ezt az eszperantóra nézve kedvezőtlen határozatot olvasva az emberek az gondolhatják, hogy a bizottságnak hiányzott a józan esze. Nem kellett éveket várni. Néhány nap múlva a határozatot felolvasták a nürnbergi kongresszuson, és az ostobaságokat hallva a hallgatóság általános nevetésben tört ki.

A negyedik közgyűlésre Jacques Bardoux professzor azzal a megbízással érkezett, hogy használja ki a szellemi együttműködési bizottság negatív határozatát, véglegesen törölje el az eszperantót. Határozati formában javaslatot tett a „mesterséges segédnyelv helyetti idegen nyelv” tanulásra. A bizottság tagjai értésére adták, hogy sem az eszperantóért nem fognak síkra szállni, de az eszperantó ellen sem fognak semmit tenni. Végül Bardaoux professzor visszavonta javaslatát. A szellemi együttműködési bizottság határozatát végül a szövetség semmilyen fóruma nem hagyta jóvá.

A francia kormányban 1924-ben változások következtek be, az új oktatási miniszter, Herriot visszavonta Léon Bérard határozatát, amely eszperantó oktatását tiltotta meg az iskolákban, sőt támogatta a telegráfiában használható nyelvek közé az eszperantó, mint „tisztá, világos nyelv” felvételét. Ezt a határozatot a Népszövetség közgyűlése 1924. szeptember 20-án elfogadta, a Nemzetközi Távírdai Egyesülés 1925. évi konferenciáján az ajánlást alapszabályába belefoglalta.

2008. október

Az Esperanto en perspektivo alapján összeállította: Mészáros István